

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

II BIND. 1868—69.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS OLUF OLUFSEN.

Om den lærde Præst Frands Michelsen Vogelius i Aasted.

Af Holger Fr. Rørdam.

Det er en Kjendsgjerning, som neppe lader sig negte, at almindelig Dannelse i vore Dage er bleven udbredt i langt videre Kredse end nogensinde tilforn, og at dette er noget glædeligt, ville vel alle være enige om; men paa den anden Side maa det indrømmes, at den grundmurede Lærdom, som fandtes paa enkelte Hænder i ældre Tid, nu er sjeldnere end forhen. Der er maaske dem, der ville sige: saa meget desto bedre, at vi slippe for denne ufrugtbare Lærdom! Og idet hele er Lærdommen kommen i et vist Vanry i vore Dage, som ganske vist antyder, at den mangen en Gang ikke har opfyldt sin Bestemmelse, nemlig i *sidste* Instans at have Livet til Formaal. Men denne Foragt for Lærdom overhovedet antyder tillige en skjæv Retning i Tiden, en vis nivellerende Tendens, der foretrækker det overfladiske, som man snart kan blive færdig med, for det grundige, som kræver mere Arbejde og dybere Eftertanke, men visselig ogsaa rækker videre.

Naar her meddeles nogle Efterretninger om en Præstemand fra det 17de Aarh., som ganske vist var en af de lærdeste og flittigste Skribenter i sin Tid, da er det ikke Hensigten i ham at fremstille et Exempel paa, hvorledes Lærdommen kommer til Nytte, om ikke paa første saa dog paa

anden eller tredie Haand; thi ved et Uheld, der maa tilskri-
ves Tidernes Ugunst, navnlig de højst uheldige Forhold for
al fædrelandsk Literatur i de første 50 Aar efter Enevældens
Indførelse hertilands, fik denne flittige Skribent intet trykt
af sine mange, tildels fuldt udarbejdede Skrifter, hvoraf
idetmindste en Del vilde have været en Prydelse for Litera-
turen, om de paa hin Tid vare komne for Lyset¹⁾. Efterret-
ningerne om Manden og hans lærde Syslen maa altsaa dels
betragtes som et Tidsbillede, dels som en Retfærdighedsgjer-
ning mod en afdød Videnskabsmand, som havde god Vilje
til paa sin Maade at gavne sine Landsmænd, men hvem Man-
gel paa Opmuntring og Understøttelse berøvede Lejligheden
til at udrette det, som han baade havde Vilje og Evne til.

Om *Frands Michelsen*, der efter sin Fødeby kaldte sig
Ugilt, og paa Latin *Vogelius*, haves i Kgl. Bibl. (Gl. kgl.
Saml. 3022. 4) nogle biografiske Optegnelser, der vistnok ere
forfattede kort efter hans Død, maaske til Brug ved den
sædvanlige Parentation over ham paa Begravelsesdagen, og
som give god Oplysning om de iøvrigt ikke sønderlig mærke-
lige ydre Omstændigheder i hans Liv. Vi skulle først hid-
sætte disse, for dertil at knytte, hvad vi ellers have fundet
om Mandens lærde Syslen, og bemærke, at det er urigtigt,
naar der i forskellige Skrifter siges, at han var Præst i
Aakjær i Aarhus Stift (et Sogn af dette Navn findes ikke),
medens han al sin Tid var Præst i Aasted og Skjærum i
Nærheden af Fladstrand.

„Frands Michelsen Vogelii Vita.

An. 1640 d. 19 Augusti fød i Ugilt Prestegaard. Hans
Forældre Hr. Michel Christensen og Kirsten Fransdotter.

1655. kom udi Viborg Skole ved Mauritii tider, da Printz
Christiani V. Hylding samme tiid skede.

1656. 1657. continuerede sine studia i Viborg Skole un-
der Rectore M. Niels Jensen.

1658. tog sit testimonium og afskeed fra Viborg Skole,
men maatte for tidernes besværlighed, saalænge Kiøbenhavns

¹⁾ I Worms Lex. over lærde Mænd og Nyerups Literaturlexikon vil
man derfor ikke finde Frands Michelsen Vogelius anført blandt de
danske Skribenter. I Petersens Bidrag til den danske Lit. Hist. III,
334. 349. 453. 460 er der derimod ydet ham noget større Opmærk-
somhed.

Beleiring varede, blive hiemme hos sine Forældre i Ugilt Prestegaard næsten 2 aars tiid.

1660. in Junio, solutâ obsidione, reiste til Kiøbenhavn og deponerede, men fordi alle baade exercitia og beneficia da cesserede, reiste hiem igien, og forblev hiemme noget over et Aar.

1661. ved Martini tider reiste over til Kiøbenhavn igien, og logerede, saa længe han var der, i Regentzen.

1662. d. 1 Maji introduceret in Regiam communitatem til det 11te Bord af Præposito M. Joanne Gregorio Lemovico. d. 12 Novembr. voceret fra det 11te til Decanum ved det tiende. d. 19 Novembr. var til Examen Theologicum med 30 andre, og var een af trende, som samme tiid naaede Laudabilem attestationem.

1663. d. 2 Januar. prædikede for dimiss i Trinitatis Kirke, Censore Viro celeberrimo D. Johanne Wandalino, summo Theologo.

1663. d. 22 Mart. valediceret Closteret og reist hiem til sin Moder i Ugilt, som da var Enke.

1664. kaldet til Sogneprest for Aasted og Schierum, og d. 26. Aug. ordineret af Sl. D. Anders Andersen.

1665. trolovet med sin Formands Datter Johanne Søfrensdatte i Aasted, som strax døde.

1668. giftede sig med Kirsten Madsdatte, Sl. Hr. Mads Mogensens datte i Tversted Prestegaard, og avlede med hende en Søn¹⁾ og Datter, af hvilke Datteren er død.

1702. d. 29 Novembr. døde, anno ætatis 63, Ministerii 39.“

Dette „Vita“ indeholder intet om Frands Michelsen Vogelius's lærde Granskninger og Skribentvirksomhed. Herom har han derimod selv meddelt Oplysning i følgende Katalog fra 1686 over de Skrifter, han havde under Hænder. Flere af de Skrifter, som her betegnes som ufuldendte, lykkedes det ham senere at fuldføre, som de endnu opbevarede, med en yderst fin og sirlig Haand skrevne Haandskrifter udvise.

Catalogus paa de Skrifter, som ieg under hænde haffuer.

1. Chronologia Gothica Harmonica et Historica. 2 Tomi fol. Incomplet²⁾.

¹⁾ Michel Frandsen Vogelius, Præst i Øsløs i Hanherred († 1731). —

²⁾ Den fuldstændige Titel var: Chronologiæ Gothicæ Harmonicæ et

2. Delineatio Chronologica universalis. Fol.¹⁾ Incomplet.
3. Chronologia Flavii Josephi examinata. 4. Incomplet.
4. Hedenske Norden, d. e. ældste Nordiske Herrer oc Konger udført fra Odin etc. 4. Incomplet.
5. Herodotus paa Danske. Complet. fol.
6. Thucydides paa Danske. Complet. fol.
7. Xenophontis Hellenica paa Danske. fol. Incomplet.
8. Cinnamus Grammaticus paa Danske. 8. Complet²⁾.
9. Paakalderens Kilde, d. e. Carl Drelincourts samt Bonifacii Stöltzlin's Besøgelse-bønner, paa Danske. 8. Complet.

Om nogen Liebhabere kunde opvæchis, som Gud till Ære, samt Fædernelandet oc posteriteten till nytte noget her udaff till liuset vilde befordre, efftersom autor det iche self formaar.

Aasted Præstegaard udi Vennebergherridt i Vendsyssell,
d. 27 Octobr. 1686.

Franciscus Michaelis Vogelius m. m.

Denne Fortegnelse sendte Vogelius til den lærde Oldgransker Thomas Bartholin i Kjøbenhavn, i Haab om ved hans Bistand at faa noget af disse Skrifter bragt for Lyset, saaledes som det nærmere ses af følgende Brev til samme fra det følgende Aar:

Næst ydmyge oc meget tienistflittig Salutation.

Betaches Clariss. Vir gandsche flittig oc tienistlig for sin seniste gode Skriffuelse aff dato Haffn. d. 9 Decembr. 1686, huor udi hand humanissime svaerer paa tuende mine Skriffuelser, den ene aff dato d. 13 August, den anden aff dato d. 27 Octobr. samme Aar 86. Oc bleff foromrørte hans gode

Historicæ præsertim Arctoæ tergemini Borealis Populi Danorum, Norvegorum, Svecorum, ejusdemque tergeminae Stirpis Gothorum, Longobardorum, Normannorum emendationis Pars Prior ab ipsis gentis incunabilis usque ad an. Chr. 1200: Candidæ censuræ orbis literati submissæ exposita, et in antecessum universæ Chronologiæ Harmonicæ tam sacræ quam politicæ, olim cum Deo subsecuturæ, Septentrioni nostro, Patriæ inprimis desideratissimæ ingenue communicata a Francisco Michaelis Wogelio. Det originale Hdskr. i Univ.-Bibl., Addit. 114 Fol. 2da Pars. smst. 115 Fol., gaar til Aaret 1300. (Et utroligt Flidsarbejde). — ¹⁾ Orig. i Univ.-Bibl., Addit. 116 Fol. — ²⁾ I en anden Fortegnelse over Vogelius's Hdskr.: „Joh. Cinnami sex libri de Imper. Græcis Johanne Comneno et Manuele Comneno, ex Græco in Danicum idioma transfusi.“

missive mig først indhændiget d. 24 Januar. udi nærværende Aar 1687. Siden den tid haffuer ieg ingen beleylig oc visse bud kunde opspørge at skriffue min fornemme Ven til med, førend denne nærværende mand udaff Fladstrand, ved huilchen ieg nu till hannem fremskicher den skrefne Bog med de gamle Breffue udi, som tilhører Peder Lauritzsøn Diurskøt udi Begtrup, med venlig begiering, hand ved nærværende bud vilde meddele mig tu skreffne ord, som ieg for Eyermanden kunde fremviise, at Bogen till Eder leffueret er. Disligiste erindrer ieg Clariss. Viro sin gode løfte oc tilsagn udi foromrørte hans seniste gode Skriffuelse: nemlig at hand vilde laane bemelte Peder Laur. Diurskøt de tuende Tomos, som hand haffuer udaff Hieron. Henninges Genealogiske værck, huilche manden saa meget begierlig attraaer effter: bedendis derfor ydmyglic, hand med nærværende Mand aff Fladstrand vilde skiche mig samme Henningi Tomos. Jeg skall (næst Gud) forsichre hannem, de skall slet inted vorde mere ad Skade her hos os, endsom de vaare udi den gode mands egen huus, giemme oc forvaring, skall oc præcise oc ufeilbar vorde restituerede til huilchen tid oc termin hand vill self præfigére.

Effter hans gode Skriffuelsers calcar oc stimulum haffuer ieg paa nye wed Paaske tider fanget an med Continuatione Chronologiæ Gothicæ oc haabis ved Pintzedag at faa det første aff de fem resterende seculis absolvéret, nemlig till An. Chr. 1300, udi den glædelige forhaabning, at samme Skriffit, naar det engang, volente Deo, kommer till perfection, motte dog ved Clariss. Viri befordring tandem aliqvando see lucem publicam. Dersom Christen Lauritzsøn, Daniel Paulli Enchis tienere, haffuer iche allerede, som hand senisten skreff mig till, leffueret fra sig min Danske Herodotum, skriffuer ieg hannem nu till, at hand den till clarissimum virum uteilbar leffuerer: oc vilde ieg gierne ydmyglic solicitére der om, at den veledle gode mand vilde samme Danske Herodotum till Censur befordre hos sin gode broder, eller huo deroffuer nu pro tempore bør at censurére: saavelsom oc, huis hand kunde fornemme nogen middel oc veye till den udi sin tid till prælum at promovére, hand da vilde haffue alting dermed udi en god huekommelse. Jeg tiener min fornemme Ven, som høyt plictskyldig, gierne igien udi alt mueligt, re-

commenderendis mig flittig og ydmyglig udi hans Gunst oc hannem med alt kiert udi Guds naadige beskærmelse.

Aasted Præstegaard, d. 23 April 1687.

T. T. Franc. Mich. Wogelius

m. s.

NB. Josephum haffuer ieg inted befatted mig med at vertére, men hans Chronologiam alene udi en Latinsche Tractat examineret; vilde Gud ellers, tiden oc alderen kunde noget tilstræche till de baade versioner oc andet at fulddriffue, som ieg mig allerede foretaget haffuer!

Udskrift: Vell Edle oc Høylærde Mand Thomæ Bartholino, Velforordnede Justitz-Secretario, min fornemme høytærede oc gunstige Ven oc Befordrer, dette ydmygelig oc tienistflittig till hænde. Kiøbenhafn.¹⁾

Af ovenstaaende Brev fremgaar det blandt andet, hvad ogsaa paa Forhaand kunde formodes, at der var et nøje Bekjendtskab mellem Præsten Vogelius i Aasted og den lærde Bonde Peder Lauritsen Dyrskjød, der samtidig levede i Begtrup i Vendsyssel og med stor Kjærlighed og endel Sagkundskab syslede med allehaande historiske Minder. Disse to Mænd stemmede saa nøje overens i deres Retning og Studier, at det, da de levede i den samme Egn af Landet, ikke kunde være andet, end at de maatte komme til at staa hinanden meget nær. At sligt virkelig var Tilfældet godtgjøres end yderligere af Peder Dyrskjøts endnu opbevarede Breve. I et Brev til den ligestemte Biskop Bircherod i Aalborg klager han saaledes over, at han ingen havde med hvem han kunde tale om det, der interesserede ham — „den eneste var Præsten i Aasted, Hr. Frands Michelsen Vogelius, med hvem han førte vidtløftige skriftlige Disputatser²⁾“. Rimeligvis har Præsten meddelt Bonden af sit lærde Forraad, medens denne til Gjengjæld har forsynet ham med Afskrifter af danske Dokumenter, Sagn og genealogiske Optegnelser om den danske Adel, i hvilke Retninger Peder Dyrskjød havde ret anseelige Samlinger.

Hvad Hr. Frands Michelsen og hans Skrifter angaar, da fik han vel de højlærde Censorers „Imprimatur“ idetmindste til flere af dem, men at finde nogen Forlægger til

¹⁾ Orig. i Kgl. Bibl. — ²⁾ (Hanckes) Afhandl. om Ped. Dyrskjød i Steenstrups Dansk Maanedsskrift 1861. II, 415.

dem faldt vanskeligere. Hans „Thucydidis Otte historiske Bøger om den Peloponesiske Krig“ (Oversættelsen begyndt 1683, endt 1686) findes endnu i Forfatterens Haandskrift (i Thottske Saml. 1305. 4) forsynet med Professor Povl Vindings Approbation af 1693¹⁾; men hverken denne eller nogen af de andre Oversættelser af Oldtidsskribenterne Herodot, Diodor og Xenophon lykkedes det at finde en Forlægger til, og det var ikke at tænke paa, at Regjeringen skulde have en eneste Skilling tilovers fra Hoffester og Jagtpartier til Understøttelse af en flittig og hæderlig Skribent, helst naar han som Vogelius sad i en Afkrog af Landet fjernt fra alle mægtige Patroner.

I sin Biskop, D. Jens Bircherod, der selv interesserede sig levende for historiske Samlinger og Undersøgelser, havde Vogelius dog en Mand, som skjønnede paa hans Studier; men det hjalp ham ikke videre frem med Hensyn til Udgivelsen af Skrifterne. I Bircherods Dagbøger finde vi følgende Bemærkninger vedkommende Vogelius. Den 10 Juli 1694 visiterede Biskoppen i Aasted; efter endt Visitats besaa han „i Sognepræstens Hr. Frands Michelsens Museo adskillige hans Manuscripta historica, som han havde til Trykken elaboreret, og fandt jeg udi hans vindskibelige Flid og curiosité, som han paa antiqvitatum patriarum et exoticarum Investigation havde anvendt, en sønderlig Fornøjelse“. Fire Aar efter var Bispen atter paa Visitats sammesteds. I Dagbogen findes under 13de Juli 1698 følgende: „Visiterede jeg i Skjærum. Pastor loci Franciscus Mich. Vogelius pro rostris explicuit textum huic actui parum convenientem Matth. 9, v. 12²⁾. Imod Solens Nedgang kom vi til Aasted Præstegaard“. D. 14de s. M. „Med Hr. Frands Michelsen confererede jeg om Morgenen paa 4 Timers Tid udi de Bibliotheqve-Sager og Antiqvitatibus tam Græcis qvam Danicis, i hvilke denne Mand sig laboriosissimo et impigro studio dagligen forlyster“. Da Biskoppen fire Aar efter kom der paa Egnen, visiterede han ikke i Aasted; men i sin Dagbog skriver han d. 12te Avgust 1702: „Hr. Christoffer Mummé af Aasted var hos mig og refererede, at den gamle Præsts ibid. Hr. Frands Michelsens Datter, med hvilken han var

¹⁾ Se Petersen, Bidrag til den danske Lit. Hist. III, 349. — ²⁾ De karske have ikke Lægen behov, men de, som ere syge.

forlovet, befandt sig i disse Dage af en besynderlig Svaghed angreben. De Omstændigheder, med hvilke han hendes Sygdom beskrev, gav baade min Hustru og mig stor Mistanke“. Den 21 August s. A. melder Dagbogen, at der i Breckjær Præstegaard kom et Bud til Bispen fra Provsten i Vennebjerg Herred „med den meget ubehagelige Tidende om Aasted Præstedatters skammelige Gjerning og ulykkelige Adfærd“. Dagen efter kom Christoffer Mumme selv til Biskoppen og „confirmerede denne Relation“. „Jeg saavel som andre“, følger Bircherod til, „priste den unge Mand derudi lykkelig, at der ikke var noget conjugium consummatum imellem ham og hende; saa at han nu mindre end ellers i Husets Sorg og Skjændsel participerer“. Saaledes havde Vogelius stor huslig Sorg paa sine gamle Dage, og denne har maaske forkortet hans Liv, da han døde endnu samme Aar, 62 Aar gl. Den ovennævnte Christoffer Mumme var siden 1701 hans Kapellan, blev 1702 hans Eftermand, og endte som Biskop i Aalborg († 1737).

Foruden de i ovenanførte „Catalogus“ omtalte Skrifter af Frands Michelsen Vogelius efterlod han endnu endel andre i Udkast eller fuldendte i Haandskrift, og da adskillige af dem ere landede i vore Bibliotheker, kunne vi endnu gjøre os en Forestilling om Mandens utrolige Flid. Saaledes *oversatte* han paa Dansk 1. Diodori Siculi Bibliothecæ Historiæ decem libri (fra Græsk); 2. Cogitata John Napeir, equitis Anglici, de fine mundi, ex commentariis ejusdem in Apocal. Johannis (dansk Uddrag af den engelske Original af 1593); 3. Tractatus Dav. Chytræi de Statu moderno Ecclesiarum Orientalium in Asia, Græcia et alibi (fra Latin); 4. Sigismundi Schererzii Fuga Melancholiæ, speculum tentationum spiritualium, poculum consolationis; 5. D. Ol. Borrichii Euchiridion de usu plantarum indigenarum in medicina (fordansket 1698¹). Vogelius's „Fred udi hedenske Norden“ (skrevet 1684), som alt omtaltes af ham i hans egen Fortegnelse fra 1686, findes endnu i Arne Magn. Saml. 851. 4 og i Gl.

1) Disse Skrifter omtales i en Fortegnelse over Fr. Vogelius's efterladte Hdskr. blandt Langebeks Excerpter Nr. 221 i Kgl. Bibl. Jeg har benyttet de latinske Titler, som der findes, skjønt Skrifterne jo ellers vare paa Dansk; men de danske Titler ere ikke bevarede.

kgf. Saml. 2451. 4. og er fornemmelig et dansk Uddrag af Thom. Torfæus's dengang endnu utrykte Series Regum Daniæ¹⁾. Angaaende Torfæus, som Vogelius satte megen Pris paa, havde han mange Disputatser med den ovennævnte Peder Dyrskjøt, som forargede sig over Torfæus's kritiske Undersøgelser, og at han vovede at vide bedre Besked end Saxo, Adam af Bremen og andre gode gamle Skribenter²⁾. Hvad Vogelius's tidligere omtalte Chronol. Gothica angaar, bemærker Langebek, at Skriftet er mesten samlet af vore trykte danske, norske og svenske Historier og af Torfæus's omtalte utrykte Series. „Det er skrevet med temmelig god Accuratesse og vidner om Autoris Læsning og store Flittighed. I de ældre Tider ere endel Autores classici og nogle fremmede Skribenter tagne til Hjælp; han citerer og Dn. Mich. Tebringii Historia Danica msc“³⁾. Skriftet fortsattes af Forfatteren indtil hans egen Tid. I Univ.-Bibl., Addit. 69. 4 findes nemlig Chronologia Gothica Harmonica Historiæque continuatio sive Pars altera, complect. res gestas quinque novissimorum Seculorum (1200—1687); det er Udtog af forskellige trykte Kilder til Nordens Historie. Ved Gotherne forstaar Vogelius nemlig alle de nordiske Folk, hvis Historie han altid forbinder, saa han i den Henseende er et ret mærkeligt Vidne om, at trods al Sondringen levede dog Tanken om Nordens folkelige Enhed. I ovennævnte Haandskrift findes der, foruden de omhyggelige Uddrag af trykte Kilder, fra Forfatterens Samtid ogsaa endel udførlige Dagbogsrelationer, som have selvstændigere Betydning, og som fortjente at gjenemgaas nøjere af nogen, der beskæftigede sig med Nordens Historie i anden Halvdel af det 17de Aarhundrede. Der findes endnu andre historiske Arbejder af Frands Michelsen Vogelius blandt Univ.-Bibl.s Haandskrifter⁴⁾, der vidne

¹⁾ Udsigt over P. F. Suhms Levnet og Skrifter (Saml. Skr. XV) S. 313—14. Torfæi Series Reg. Dan. blev først trykt 1702. — ²⁾ Se anf. Afhandl. om Ped. Dyrskjøt. S. 419. — ³⁾ Langebeks Excerpter Nr. 221. — ⁴⁾ Carmen Seculare de præcipuis singulorum Europæ Regnorum mutationibus XVIIimo a nato Servatore seculo observatis (Addit. 70. 4). Catalogus præcipuorum Historicorum et Chronologorum antiquiorum concinnatus ex chronol. Funccii et Dav. Chytræi consilio de lectione Histor., nec non Tabul. histor. Pevceri, et juxta ordinem alphabeticum digestus (Addit. 71. 4; smst. findes ogsaa Vogelius's Excerpter om danske, norske og svenske Konger).

om den samme Flid, der helt igjennem karakteriserer hans Skribentvirksomhed og bringer os til at beklage, at denne Mands udholdende Arbejde og store Lærdom dog blev saa godt som uden Frugt for Samtid og Eftertid, fordi han manglede Midler til at bringe Udbyttet frem for Lyset paa den Tid, da det vilde have haft sin rette Betydning.
